

ความรับผิดของนิติบุคคลและกรรมการต่อการละเมิดลิขสิทธิ์

Juristic Person and Director Liability in Copyright Infringement

ชิตพล จารึกดี¹, อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์²

Chitpol Jaruekdee¹, Udomsak Sinthipong²

บทคัดย่อ

ปัจจุบันการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาโดยเฉพาะการละเมิดลิขสิทธิ์ ผู้กระทำความผิดอาจเป็นบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลก็ได้ เนื่องจากการประกอบธุรกิจต่างๆ มักจะกระทำในรูปของนิติบุคคล และการดำเนินกิจการของนิติบุคคลก็อาจเป็นความผิดและสร้างความเสียหายต่อเศรษฐกิจและสังคมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะคดีความผิดที่เกี่ยวกับอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ ที่ซึ่งพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องส่วนใหญ่จะอยู่ในความครอบครองของผู้กระทำผิด และเป็นการยากที่จะนำมาพิสูจน์ถึงการกระทำผิดดังกล่าวได้ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องกำหนดมาตรการโดยบัญญัติเป็นข้อสันนิษฐานความผิดทางอาญาของกรรมการ ผู้จัดการ หรือผู้แทนของนิติบุคคลขึ้น เพื่อแก้ไขปัญหาการดำเนินคดีในกระบวนการยุติธรรม

จากการวิจัยพบว่า ประเทศไทยมีกฎหมายหลายฉบับที่บัญญัติข้อสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของกรรมการ ผู้จัดการ หรือผู้แทนบริษัท โดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจ แต่การบัญญัติกฎหมายในลักษณะเช่นนี้ควรมีขอบเขตเพียงใดที่จะมิให้เกิดผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของบุคคลในคดีอาญา และไม่ขัดกับหลักการที่สันนิษฐานว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาเป็นผู้บริสุทธิ์ (Presumption of Innocence Principle) ที่เป็นบทสันนิษฐานความรับผิดในคดีอาญา ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ก็ได้รับรองหลักการดังกล่าวไว้ในมาตรา 39 วรรคสอง ที่บัญญัติว่า “ในคดีอาญา ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหา หรือจำเลยไม่มีความผิด”

แม้ว่าบทบัญญัติของกฎหมายที่เป็นข้อสันนิษฐานความผิด จะมีปัญหาเรื่องผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของผู้กระทำผิดอยู่บ้างก็ตาม แต่รัฐก็มีความจำเป็นที่ต้องบัญญัติกฎหมายในลักษณะดังกล่าว เพื่อให้การบังคับสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญามีประสิทธิภาพ แต่การบัญญัติกฎหมายควรเป็นเฉพาะกรณีที่มีความจำเป็น หรือเป็นกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ การค้าระหว่างประเทศ และเป็นกรณีที่พยานหลักฐานส่วนใหญ่อยู่ในความครอบครองของจำเลย โดยกำหนดตัวบุคคลซึ่งจะถูกสันนิษฐานให้รับผิดชอบเฉพาะผู้ที่มีหน้าที่บริหารและมีอำนาจหน้าที่ในการควบคุมการบริหารนิติบุคคลโดยตรง

คำสำคัญ: ทรัพย์สินทางปัญญา, การละเมิดลิขสิทธิ์, ความรับผิดของนิติบุคคล, ความรับผิดของกรรมการ

¹ หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชากฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาและเทคโนโลยีสารสนเทศ, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ

² รองศาสตราจารย์, ภาควิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ

¹ Master of Law in Intellectual Property and Information Technology, Faculty of Law, Bangkok University

² Assoc. Prof., Department of Law, Faculty of Law, Bangkok University

Abstract

At present, many copyright infringement types, which the wrongdoer could be an individual or a juristic person, has affected societies and led to economic damage. There are many cases especially the economic crime cases which evidences are in the wrongdoer's possession causing difficulties to collect evidences and prove their guilt. With this regard, it is essential to define measures and legislate the law with the hypothesis in criminal guilt for directors, managers and representative of organizations or juristic person in order to solve the problems in litigation processes.

The findings are as follows: Thailand has many laws which have hypothesis in criminal guilt for directors, managers and representative of a company or juristic person, especially in business and trade law. Unfortunately, these laws might affect an individual's liberty and rights in criminal cases and might be in contrast to the Presumption of Innocence Principle. The Constitution of the Kingdom of Thailand B.E. 2550 affirmed the aforesaid principle in article 39 paragraph 2 is as follows: "The suspect or the accused in a criminal case shall be presumed innocent."

Although the hypothesis in criminal guilt for juristic person has affected the defendant's individual liberty and rights, there is the necessity for this hypothesis because it is very effective to enforce in intellectual property cases. The legislation should be in circumstances of which the evidence is in the wrongdoer's possession. The individual who has been specified in the hypothesis must be the person that has responsibility and executive power in juristic person directly.

Keywords : Intellectual Property, Copyright Infringement, Juristic Person Liability, Director Liability

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันการดำเนินธุรกิจส่วนใหญ่มักกระทำในรูปของนิติบุคคล โดยการแสดงเจตนาและกระทำการต่างๆ ผ่านทางผู้แทนของนิติบุคคล เมื่อนิติบุคคลกระทำความผิดก็ย่อมเป็นที่เข้าใจได้ว่าการรวมการบริษัทย่อมต้องมีส่วนรู้เห็น หรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำนั้นด้วย จึงกล่าวได้ว่าแท้ที่จริงแล้วความผิดของนิติบุคคลนั้นเกิดจากการกระทำของบุคคลธรรมดาตนเอง (พัชรวัลลัย สุขคุ้ม, 2549: 29) ในขณะที่เดียวกันการดำเนินการหรือประกอบธุรกิจในรูปของนิติบุคคลนั้นหากเกิดความ

เสียหายใดๆ ขึ้นย่อมเป็นธรรมดาที่มูลค่าความเสียหายจะมีจำนวนมากกว่าความเสียหายที่บุคคลธรรมดาเป็นผู้กระทำ ดังนั้น เพื่อเป็นการป้องกันบรรเทาและแก้ไขปัญหากการกระทำผิดของนิติบุคคล จึงมีความจำเป็นที่จะต้องกำหนดความรับผิดและกำหนดโทษของนิติบุคคลทั้งทางแพ่งและทางอาญาให้มีประสิทธิภาพ และเพื่อมิให้เกิดความเสียหายต่อเจ้าของสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาและสังคม ตลอดจนความเสียหายต่อเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ หรืออย่างน้อยให้ได้รับผลกระทบจากการกระทำใดๆ ของนิติบุคคลให้น้อยที่สุด (วรรณปิยะอารีธรรม, 2549: 1)

กฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศไทยได้กำหนดความรับผิดของนิติบุคคลและบัญญัติข้อสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของกรรมการไว้ในมาตรา 74 ของพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 โดยบัญญัติว่า “ในกรณีที่นิติบุคคลเป็นผู้กระทำความผิดตามพระราชบัญญัตินี้ ให้ถือว่ากรรมการหรือผู้จัดการทุกคนของนิติบุคคลนั้นเป็นผู้ร่วมกระทำความผิดกับนิติบุคคลนั้น เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าการกระทำของนิติบุคคลนั้นได้กระทำโดยตนมิได้รู้เห็นหรือยินยอมด้วย” แต่บทสันนิษฐานดังกล่าวจะนำไปใช้บังคับในคดีอาญาและคดีแพ่งด้วยหรือไม่ เนื่องจากการตีความบทบัญญัติดังกล่าวยังมีความเห็นที่แตกต่างกัน ซึ่งคดีเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญาดูเหมือนจะเป็นทั้งคดีแพ่งและคดีอาญา เมื่อมีการละเมิดลิขสิทธิ์ผู้กระทำละเมิดย่อมมีความรับผิดทั้งทางแพ่งและทางอาญา ปัญหาดังกล่าวทำให้เกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนในเจตนารมณ์และวัตถุประสงค์ของกฎหมายของผู้ที่เกี่ยวข้อง ทำให้มีการตีความบทบัญญัติดังกล่าวแตกต่างไปจากเจตนารมณ์และวัตถุประสงค์ของกฎหมาย และอาจทำให้เกิดความได้เปรียบเสียเปรียบในผลของคดีได้

ประเทศไทยมีกฎหมายหลายฉบับที่มีลักษณะเป็นบทสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของกรรมการหรือผู้จัดการ หรือผู้แทนของนิติบุคคลให้เป็นผู้ร่วมกระทำความผิดไว้ด้วยเช่นเดียวกับกฎหมายลิขสิทธิ์ดังที่กล่าวแล้ว ดังนั้น การที่กฎหมายบัญญัติบทสันนิษฐานให้กรรมการหรือผู้จัดการร่วมรับผิดกับนิติบุคคลด้วยนั้น อาจขัดต่อหลักการสันนิษฐานความรับผิดของบุคคลในคดีอาญา ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 39 วรรคสอง ที่บัญญัติว่า “ในคดีอาญาให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด” ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาถึงความรับผิดของนิติบุคคลและกรรมการตามกฎหมายทั้งของไทยและต่างประเทศ ความรับผิดทางอาญาตามข้อสันนิษฐานความรับผิดของบุคคล บทสันนิษฐานความรับผิดตาม

พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 และบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญฯ เพื่อหามาตรการให้เหมาะสมที่จะใช้ลงโทษผู้กระทำความผิด และแนวทางการตีความบทสันนิษฐานความรับผิดของนิติบุคคลที่เหมาะสมกับสภาพสังคมและเศรษฐกิจของประเทศ เพื่อให้ผู้กระทำผิดได้หลบจำ และได้รับการลงโทษที่เหมาะสมและเป็นธรรมกับบุคคลดังกล่าวต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลและกรรมการต่อการละเมิดลิขสิทธิ์ตามกฎหมายของไทยและต่างประเทศ
2. เพื่อศึกษาความรับผิดของนิติบุคคลและกรรมการต่อการละเมิดลิขสิทธิ์ และข้อสันนิษฐานตามมาตรา 74 ของพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวทางการวินิจฉัยของศาลในเรื่องบทสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลว่าขัดหรือแย้งกับหลักการสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาตามรัฐธรรมนูญหรือไม่

ขอบเขตและวิธีการวิจัย

เป็นการวิจัยทางเอกสารจากกฎหมาย ตำรา แนวคำวินิจฉัยของศาล และเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาหลักความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลตามกฎหมายของไทยและต่างประเทศ รวมทั้งบทสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 และพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 และการตีความบทสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลตลอดจนเหตุผลที่รัฐได้บัญญัติกฎหมายและกำหนดข้อสันนิษฐานดังกล่าวเพื่อเป็นแนวทางในการปรับใช้และบังคับสิทธิของเจ้าของลิขสิทธิ์ต่อไป

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบถึงหลักเกณฑ์ความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลและกรรมการ รวมถึงบทสันนิษฐานความรับผิดตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537

2. ได้ทราบถึงแนวทางการวินิจฉัยของศาล เพื่อใช้เป็นแนวทางและข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาการละเมิดลิขสิทธิ์ต่อไป

3. เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงกฎหมายในเรื่องความรับผิดของนิติบุคคลต่อการละเมิดลิขสิทธิ์ ให้สอดคล้องกับหลักการของรัฐธรรมนูญ และแนวคิดของกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาต่อไป

บททบทวนวรรณกรรม

1. ความรับผิดของนิติบุคคลและกรรมการ

นิติบุคคลเป็นบุคคลประเภทหนึ่งเกิดขึ้นโดยอาศัยอำนาจแห่งบทบัญญัติของกฎหมาย ซึ่งต่างกับบุคคลธรรมดาตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (มาตรา 15) ซึ่งเกิดขึ้นตามธรรมชาติ นิติบุคคลเมื่อได้จัดตั้งขึ้นโดยบทบัญญัติของกฎหมายแล้ว (มาตรา 65) กฎหมายได้รับรองสถานะของนิติบุคคลเป็นบุคคลอีกประเภทหนึ่ง แยกต่างหากจากบุคคลธรรมดา มีสิทธิและหน้าที่ต่าง ๆ ตามบทบัญญัติทั้งปวงแห่งกฎหมายในขอบวัตถุประสงค์ ตามข้อบังคับตราสารจัดตั้ง ซึ่งโดยทั่วไปแล้วนิติบุคคลย่อมมีสิทธิและหน้าที่ต่าง ๆ เหมือนเช่นบุคคลธรรมดา เช่น มีสิทธิในทรัพย์สิน สามารถทำสัญญา ฟ้องคดีและถูกฟ้องคดีได้เช่นกัน ดังนั้น การแสดงเจตนาหรือกระทำการต่าง ๆ จึงต้องกระทำโดยผ่านบุคคลธรรมดาซึ่งเรียกว่า “ผู้แทนนิติบุคคล” (มาตรา 70) แต่กฎหมายก็ได้บัญญัติข้อยกเว้นในเรื่องสิทธิและหน้าที่ ซึ่งโดยสภาพจะพึงมีพึงได้เฉพาะแก่บุคคลธรรมดาเท่านั้น เช่น สิทธิและ

หน้าที่ตามกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยครอบครัว มรดก เป็นต้น

1.1 ความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลและกรรมการในระบบกฎหมาย Common Law

ในประเทศอังกฤษ ความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลได้พัฒนาขึ้นจากคำพิพากษาของศาล โดยศาลพิพากษาให้นิติบุคคลมีความรับผิดทางอาญาได้เฉพาะความผิดที่นิติบุคคลอาจมีความรับผิดได้เท่านั้น เช่นในคดี *Leonard s Carrying Co., Ltd. v. Asiatic petroleum Co., Ltd.* (1915) เป็นคดีที่ศาลอังกฤษนำหลักกฎหมายในคดีแพ่งมากำหนดความรับผิดของนิติบุคคลทางอาญาขึ้นใหม่ ต่อมาในคดี *R. v. I.C.R. Haulage Ltd* (1994) ศาลเห็นว่านิติบุคคลต้องรับผิดทางอาญาซึ่งตัวแทนได้กระทำให้ โดยผู้พิพากษา Stoble กล่าวในคำพิพากษาว่า “เรา (ผู้พิพากษา) มิได้ตัดสินว่าบริษัทจำจะต้องรับโทษทางอาญาในทุกกรณีที่ตัวแทนของบริษัทนั้นได้กระทำความผิด เพราะเหตุที่ปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย บริษัทจะต้องรับโทษเมื่อใดต้องแล้วแต่ชนิดของฐานความผิด พฤติการณ์แวดล้อม และข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องอื่นๆ” หลักที่ได้จากคำพิพากษาเรียกว่า *alter ego* คือ “ฉันคือผู้อื่น” หมายความว่า การกระทำและเจตนาของผู้แทนนิติบุคคลเป็นการกระทำและเจตนาของนิติบุคคลนั่นเอง ซึ่งแท้จริงแล้ว *alter ego* ใช้กับหลักความรับผิดทางแพ่งมาขยายความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล (สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์ วัฒนกุล, 2553: 49) ซึ่งมีผู้ไม่เห็นด้วย ทั้งนี้เพราะไม่มีหลักตัวแทนในกฎหมายอาญา กล่าวคือ จะให้ผู้แทนหรือตัวแทนของนิติบุคคลกระทำความผิดนิติบุคคลตามหลักกฎหมายแพ่งแห่งเรื่องตัวแทนไม่ได้ (จิตติ ดิงศภิทัย, 2517: 490)

ในประเทศสหรัฐอเมริกา ศาลได้นำหลักความรับผิดทางแพ่งลักษณะละเมิดมาใช้ โดยมีความสำคัญว่า ตัวการจะต้องรับผิดในการ

กระทำความผิดของตัวแทน ซึ่งอยู่ในความควบคุมดูแลของตน และได้กระทำการไปภายในขอบเขตแห่งการจ้าง (Reinier H. Kraarkman, 2012) โดยความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล (ตัวการ) อันเนื่องมาจากการกระทำความผิดของลูกจ้าง (ตัวแทน) เกิดขึ้นจากแนวความคิดที่ว่า เมื่อบริษัทมีความบกพร่องในการบริหารงาน หรือในการสอดส่องดูแลการทำงานของลูกจ้างของตนแล้ว บริษัทก็ต้องรับผิดชอบในผลที่เกิดจากการกระทำของลูกจ้างด้วย และกรณีที่ได้กระทำเพื่อประโยชน์ของนิติบุคคล นิติบุคคลย่อมมีความรับผิดแม้นิติบุคคลจะไม่ได้รับประโยชน์จากการนั้นๆ โดยตรงก็ตาม ดังเช่นในคดี *Commonwealth v. Beneficial Finance Co.*, (1971) ศาลพิพากษาว่าบุคคลจะต้องรับผิดทางอาญา หากการกระทำผิดนั้นได้กระทำให้ไปโดยวิธีการที่จ้างใดๆ ของนิติบุคคล ศาลจึงพิพากษาลงโทษนิติบุคคลในการที่ลูกจ้างของนิติบุคคลได้ติดสินบนทางการ เพื่อประโยชน์ในการดำเนินกิจการของนิติบุคคล แม้ว่าการกระทำผิดนั้นไม่ได้กระทำให้ไปโดยคณะกรรมการ หรือผู้บริหารระดับสูงของนิติบุคคลก็ตาม (ณัฐสา จัตราไพฑูรย์, 2536: 19)

1.2 ความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลและกรรมการในระบบกฎหมาย Civil Law

ในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมาย Civil Law รวมทั้งฝรั่งเศส ต่างมีความเห็นในทำนองเดียวกันว่า นิติบุคคลไม่อาจมีความรับผิดในทางอาญาได้ เพราะนิติบุคคลไม่มีความรับผิดชอบ จึงจะมี “ความชั่ว” ไม่ได้ เพราะเป็นเพียงบุคคลที่สมมติขึ้นเท่านั้น จึงไม่อาจมีความรับผิดในทางอาญาได้ การพิจารณาว่าผู้ใดจะต้องรับโทษทางอาญาหรือไม่พิจารณาจากโครงสร้าง 3 ประการ คือ องค์ประกอบความผิด ความผิด และความชั่ว ซึ่งโครงสร้างในส่วน “ความชั่ว” นั้นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของความผิดอาญาที่เรียกว่า “Criminal offense” ซึ่งเฉพาะแต่บุคคลธรรมดาเท่านั้นที่อาจมีความชั่ว

หรือความสามารถรู้ผิดชอบได้¹ ในปี ค.ศ. 1982 the *Council Constitutionnel* ได้มีส่วนช่วยคลี่คลายปัญหาเรื่องความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล โดยได้กล่าวอย่างชัดเจนว่า รัฐธรรมนูญของฝรั่งเศสไม่ห้ามที่จะลงโทษปรับนิติบุคคลที่กระทำความผิดจนกระทั่งในปี ค.ศ.1992 จึงได้มีการบัญญัติเรื่องความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลไว้อย่างชัดเจนในประมวลกฎหมายอาญา ค.ศ. 1992 ที่บัญญัติเป็นหลักทั่วไปให้นิติบุคคลต้องมีความรับผิดทางอาญาด้วย ยกเว้นรัฐ ซึ่งเป็นนิติบุคคลตามกฎหมายมหาชน โดยนิติบุคคลจะต้องรับผิดต่อเมื่อได้มีกฎหมายหรือข้อบังคับกำหนดให้นิติบุคคลต้องรับผิดในฐานความผิดนั้น หากการกระทำนั้นได้กระทำให้โดยองค์กรหรือผู้แทนของนิติบุคคลซึ่งกระทำให้เพื่อประโยชน์ของนิติบุคคลนั้น หากเข้าหลักเกณฑ์ความรับผิดทางอาญาตามมาตรา 121-4 ถึง 121-7 (สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, 2553: 54)

สำหรับประเทศไทย นักนิติศาสตร์หลายท่านเห็นว่านิติบุคคลไม่ต้องมีความรับผิดทางอาญาเป็นการทั่วไป แต่นิติบุคคลจะต้องมีความรับผิดทางอาญาต่อเมื่อมีกฎหมายบัญญัติไว้โดยเฉพาะให้นิติบุคคลมีความรับผิด นอกจากนี้การตีความเกี่ยวกับความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลควรกระทำในขอบเขตซึ่งกฎหมายได้บัญญัติไว้แก่นิติบุคคลเท่านั้น (สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, 2553: 57) แนววินิจฉัยของศาลไทยได้นำหลักเรื่องการแสดงเจตนาของนิติบุคคลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 70 มาประกอบในการวินิจฉัยความรับผิดของนิติบุคคลมาโดยตลอด กรณีที่ถือได้ว่าการกระทำของผู้แทนนิติบุคคลเป็นการกระทำของนิติบุคคล เช่น คำพิพากษาศาลฎีกาที่

¹ บันทึกรายคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1144/2495, 1193-1197. “คำพิพากษาศาลสูงฝรั่งเศสได้ถือว่านิติบุคคลไม่สามารถมีความรับผิดในทางอาญา แต่ได้ยอมรับว่ามีการปรับโทษในทางแพ่งและในทางระงับการนิติบุคคลได้ นอกจากนี้จะใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยก็ได้”

787/2506 ที่วินิจฉัยว่า “การที่ผู้จัดการห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคลเลียนเครื่องหมายการค้าของผู้อื่นโดยกระทำไปในอำนาจหน้าที่ทางการค้าอันเป็นวัตถุประสงค์และเพื่อประโยชน์ในทางการค้าของห้างหุ้นส่วน ถือได้ว่าเป็นเจตนาและการกระทำของห้างหุ้นส่วน ฉะนั้นห้างหุ้นส่วนจึงต้องรับผิดชอบทางอาญาด้วย” จึงพอวางหลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยถึงกรณีที่นิติบุคคลจะต้องรับผิดชอบในทางอาญาตามคดีดังกล่าวนี้ได้ คือมีการกระทำขององค์กรของนิติบุคคล ซึ่งเป็นการกระทำการภายในขอบอำนาจหน้าที่ในทางการของการดำเนินกิจการ ตามวัตถุประสงค์ และเพื่อประโยชน์ของนิติบุคคลนั้น และสภาพความผิดและลักษณะแห่งโทษเปิดช่องให้ลงโทษแก่นิติบุคคลได้

ดังนั้น ปัญหาเกี่ยวกับความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลตามกฎหมายไทย แม้ว่านักนิติศาสตร์ส่วนหนึ่งจะได้แสดงความคิดเห็นว่าเนื่องจากประเทศไทยได้จัดรูปแบบของกฎหมายตามระบบกฎหมายซีวิลลอว์ การพิจารณาเกี่ยวกับความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลจึงควรดำเนินตามระบบซีวิลลอว์ ซึ่งถือว่าโดยทั่วไปแล้วนิติบุคคลไม่อาจมีความรับผิดทางอาญาได้ อย่างไรก็ตามนักนิติศาสตร์ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นแตกต่างจากความคิดแรก โดยได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่านิติบุคคลจำต้องมีความรับผิดทางอาญาเป็นการทั่วไป ในลักษณะเดียวกันกับการกำหนดความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลตามระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ ด้วยเหตุผลที่ว่า การประกอบการค้าพาณิชย์สมัยใหม่ส่วนใหญ่ได้กระทำในรูปแบบของนิติบุคคล ดังนั้น การกำหนดให้นิติบุคคลรับผิดชอบทางอาญาโดยมีขอบเขตที่จำกัด อาจส่งผลที่ไม่พึงปรารถนาต่อสังคม และแนวคำพิพากษาศาลส่วนใหญ่มีแนวโน้มในการยอมรับแนวความคิดดังกล่าว

2. ความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลและกรรมการ

การกำหนดความรับผิดทางอาญาแก่กรรมการบริษัท อยู่บนพื้นฐานแนวคิดที่ว่า

นิติบุคคลต้องแสดงเจตนาและกระทำการต่างๆ โดยผ่านทางผู้แทนของนิติบุคคลเสมอ เมื่อนิติบุคคลกระทำความผิดย่อมเป็นที่เข้าใจได้ว่ากรรมการบริษัทย่อมต้องมีส่วนรู้เห็น หรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดนั้นด้วย ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าแท้ที่จริงแล้วความผิดของนิติบุคคลนั้นเกิดขึ้นจากการกระทำของบุคคลธรรมดาตนเอง ในกรณีที่กฎหมายกำหนดข้อสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของกรรมการบริษัท รัฐมีเหตุผลและความชอบธรรมอย่างไรในการบัญญัติกฎหมายในลักษณะนี้ เนื่องจากในการดำเนินคดีอาญามีหลักการเรื่อง “presumption of innocence” คือต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่าบุคคลนั้นได้กระทำความผิดจริง โดยโจทก์มีหน้าที่นำเสนอให้ศาลเห็นว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด ซึ่งเป็นหลักการที่นานาประเทศต่างให้การยอมรับโดยได้รับรองหลักการนี้ไว้ใน European Convention on Human Rights มาตรา 6 วรรคสอง แต่กรณีที่กฎหมายบัญญัติข้อสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของกรรมการบริษัท ซึ่งมีผลให้โจทก์สามารถนำเสนอให้เห็นถึงข้อเท็จจริงอันเป็นเงื่อนไขของข้อสันนิษฐานได้แล้ว ก็จะสามารถให้เกิดข้อเท็จจริงที่ได้รับการสันนิษฐาน (presumed fact) ตามมา (ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒนศานต์, 2532: 4) โดยจำเลย (กรรมการบริษัท) มีหน้าที่ต้องนำเสนอพยานหลักฐานเพื่อหักล้างข้อสันนิษฐานนั้น ซึ่งในสภาวะเช่นนี้อาจทำให้จำเลยตกอยู่ในสภาวะที่เสียเปรียบและมีโอกาสที่จะแพคดีมากขึ้น นอกจากนี้ในความเป็นจริงผู้บริหารของนิติบุคคลอาจมีหลายคน และอาจไม่สามารถทราบเกี่ยวกับการกระทำต่างๆ ของนิติบุคคลได้ครบทุกเรื่อง ซึ่งจะได้เห็นได้ในกรณีที่นิติบุคคลนั้นเป็นบริษัทขนาดใหญ่ ดังนั้น จึงมีปัญหาว่ากฎหมายที่บัญญัติขึ้นโดยมีข้อสันนิษฐานเช่นนี้ ขัดต่อหลัก “presumption of innocence” หรือไม่ และรัฐมีเหตุผลหรือความชอบธรรมอย่างไรในการบัญญัติกฎหมายในลักษณะดังกล่าว

2.1 ความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลและกรรมการตามกฎหมายอังกฤษ

ในประเทศอังกฤษได้มีการกำหนดความรับผิดทางอาญาของกรรมการบริษัทไว้ในกฎหมายลายลักษณ์อักษรเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ โดยกำหนดข้อสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของกรรมการบริษัทไว้ กรณีนี้จำเลยจะต้องเป็นผู้มีหน้าที่นำเสนอพยานหลักฐานมาสืบเพื่อหักล้างข้อสันนิษฐานของกฎหมาย เช่น The Official Secrets Act 1920 มาตรา 8 (5) ซึ่งกำหนดว่า “ในกรณีที่ห้างหุ้นส่วนจำกัดหรือบริษัทเป็นผู้กระทำความผิด ผู้อำนวยการ และผู้บริหารของห้างหุ้นส่วนจำกัดหรือบริษัทจะต้องรับผิดในความผิดดังกล่าวด้วย เว้นแต่บุคคลนั้นจะสามารถพิสูจน์ได้ว่าการกระทำหรือการงดเว้นการกระทำที่เป็นความผิดได้เกิดขึ้นโดยปราศจากความรู้เห็นหรือความยินยอมของบุคคลนั้น” และ The Monopolies and Restrictive Practices Act 1948 ได้มีบทบัญญัติข้อสันนิษฐานไว้ในมาตรา 18 (3) กำหนดว่า “ในกรณีที่การกระทำความผิดตามพระราชบัญญัตินี้ได้กระทำโดยบริษัท ผู้อำนวยการ ผู้จัดการทั่วไป เลขานุการ หรือเจ้าหน้าที่ซึ่งมีหน้าที่คล้ายคลึงกับบุคคลที่กล่าวมาแล้วของบริษัททุกๆ คน หรือเป็นบุคคลซึ่งอาจกระทำการได้ตามหน้าที่เช่นนั้นได้เป็นเจ้าหน้าที่ดังกล่าวในขณะที่มีการกระทำความผิดถือว่ามีความผิดในความผิดดังกล่าวด้วย เว้นแต่บุคคลเหล่านั้นจะพิสูจน์ได้ว่าความผิดดังกล่าวได้กระทำโดยปราศจากความยินยอมหรือรู้เห็นของตน และตนได้พยายามป้องกันมิให้ความผิดนั้นเกิดขึ้น ซึ่งความพยายามนั้นตนควรได้กระทำไปตามลักษณะและหน้าที่ตามความสามารถในสภาวะทั่วไปแล้ว” อย่างไรก็ตาม หากรัฐประสงค์จะกำหนดให้ผู้บริหารนิติบุคคลต้องรับผิด มักจะกำหนดความรับผิดของผู้บริหารไว้โดยชัดแจ้ง ซึ่งจะมีเงื่อนไขขององค์ประกอบความผิดไว้เพียงแต่เมื่อผู้บริหาร “มีส่วนร่วม” ในการกระทำโดยไม่จำต้อง “ลงมือกระทำ” ก็เป็นความผิดแล้ว และกำหนดให้โจทก์เป็นผู้ที่มีภาระใน

การพิสูจน์ให้เห็นถึงความผิดของจำเลย (วงศ์ศิริศรีรัตน์, 2536: 74)

2.2 ความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลและกรรมการตามกฎหมายสหรัฐอเมริกา

กฎหมายของสหรัฐอเมริกาได้กำหนดให้ผู้แทนของนิติบุคคลซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดอาญาจะต้องมีความรับผิดทางอาญาด้วย แม้ว่าจะเป็นการกระทำในนามของบริษัทและได้กระทำภายในขอบเขตแห่งงานที่จ้างก็ตาม โดยทั่วไปกรรมการบริษัทจะต้องรับผิดในการกระทำความผิดของบริษัทนั้นเฉพาะในกรณีที่กรรมการได้สั่งหรืออนุญาตให้มีการกระทำนั้น มิใช่ต้องรับผิดเพียงเพราะว่าตนมีสถานะเป็นผู้แทนของบริษัท ดังเช่นในคดี State v. McBride (215 Minn. 123, a N.W. 2d 416) และคดี People v. Aldrich Restaurant Corp. (53 Misc. 2d 574, 279 N.Y.S. 2d 624) กฎหมายของสหรัฐอเมริกาจะบัญญัติไว้ในลักษณะที่กรรมการบริษัทจะต้องรับผิดต่อเมื่อมีส่วนรู้เห็นในการกระทำความผิดในทำนองเดียวกับกฎหมายอังกฤษ (วงศ์ศิริศรีรัตน์, 2536: 75) ดังเช่น section 2070 ของ Consumer Product Safety Act เนื่องจากศาลสูงของสหรัฐอเมริกาได้วางหลักว่า “กฎหมายซึ่งกำหนดข้อสันนิษฐานอันมีผลเป็นการผลักภาระการพิสูจน์ไปให้แก่จำเลยนั้นไม่ขัดกับรัฐธรรมนูญหากปรากฏว่าเมื่อข้อเท็จจริงที่สันนิษฐานเกิดขึ้นมีความเป็นไปได้อย่างมากที่ข้อเท็จจริงที่รับการสันนิษฐานจะเกิดตามมา” (15 U.S.C.A. 1973: 1-2) ซึ่งจากการศึกษาพบว่ากฎหมายของสหรัฐอเมริกามักจะไม่บัญญัติข้อสันนิษฐานให้กรรมการบริษัทรับผิดอย่างฟุ่มเฟือยหากเทียบกับกฎหมายไทย และมีข้อสังเกตว่าความผิดในลักษณะนี้ กฎหมายได้บัญญัติให้ผู้บริหารรับผิดชอบในความผิดที่เป็นเพียงการมี “ส่วนรู้เห็น” เท่านั้น ยังไม่ถึงขั้น “ลงมือ” ดังเช่นกฎหมายต่างๆ ไป

2.3 ความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลและกรรมการตามกฎหมายไทย

สำหรับประเทศไทย กฎหมายมักจะบัญญัติความรับผิดชอบของกรรมการบริษัทในลักษณะที่เชื่อมโยงกับความผิดของบริษัทควบคู่ไปด้วยกันเสมอ กล่าวคือ ในกรณีที่กฎหมายบัญญัติให้นิติบุคคลต้องมีความรับผิดชอบทางอาญาแล้วกฎหมายมักจะบัญญัติข้อสันนิษฐานให้การกรรมการบริษัทต้องมีความรับผิดชอบทางอาญาด้วย (วงศ์ศิริ ศรีรัตน์, 2536: 79) เกี่ยวกับเรื่องข้อสันนิษฐานอันเป็นโทษแก่จำเลยในคดีอาญานั้น มีสิ่งที่ต้องพิจารณาคือรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้รับรองหลัก “presumption of innocence” เช่นเดียวกับนานาอารยประเทศ โดยบัญญัติไว้ในมาตรา 39 ซึ่งบัญญัติว่า “บุคคลจะไม่ต้องรับโทษอาญา เว้นแต่จะได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้...” และมาตรา 39 วรรคสอง บัญญัติว่า “ในคดีอาญาต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด..” ในประเทศไทยมีกฎหมายที่บัญญัติเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางอาญาของกรรมการบริษัทอยู่หลายฉบับ ส่วนใหญ่เป็นกฎหมายที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจและการค้าระหว่างประเทศ เช่น พระราชบัญญัติควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบ พ.ศ. 2535 มาตรา 111 บัญญัติว่า “ในกรณีที่ผู้กระทำความผิด ซึ่งต้องรับโทษตามพระราชบัญญัตินี้เป็นนิติบุคคล กรรมการหรือผู้จัดการของนิติบุคคลนั้น หรือบุคคลใดซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้นต้องระวางโทษตามที่บัญญัติไว้สำหรับความผิดนั้น ด้วย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าตนมิได้มีส่วนในการกระทำความผิดนั้น” และพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มาตรา 74 ที่บัญญัติว่า “ในกรณีที่นิติบุคคลกระทำความผิดตามพระราชบัญญัตินี้ ให้ถือว่ากรรมการหรือผู้จัดการทุกคนของนิติบุคคลนั้นเป็นผู้กระทำความผิดกับนิติบุคคลนั้น เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าการกระทำของนิติบุคคลนั้นได้กระทำโดยตนมิได้รู้เห็นหรือยินยอมด้วย” เป็นต้น

สรุปผลการวิจัย

1. ความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลและกรรมการต่อการละเมิดลิขสิทธิ์

กฎหมายลิขสิทธิ์ของไทยได้บัญญัติความรับผิดชอบของนิติบุคคลและกรรมการไว้ในพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มาตรา 74 ซึ่งบัญญัติว่า “ในกรณีที่นิติบุคคลเป็นผู้กระทำความผิดตามพระราชบัญญัตินี้ ให้ถือว่ากรรมการหรือผู้จัดการทุกคนของนิติบุคคลนั้นเป็นผู้ร่วมกระทำความผิดกับนิติบุคคลนั้น เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าการกระทำของนิติบุคคลนั้นได้กระทำโดยตนมิได้รู้เห็นหรือยินยอมด้วย” เป็นหลักความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลและได้บัญญัติข้อสันนิษฐานหลักความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลไว้ด้วย ซึ่งบทบัญญัติดังกล่าวจะเห็นได้ว่ากฎหมายมีเจตนารมณ์ให้ถือว่านิติบุคคลต้องมีความรับผิดชอบทางอาญาด้วย เพราะกฎหมายใช้คำว่ากรณีที่นิติบุคคลเป็นผู้กระทำความผิดตามกฎหมายนี้ ให้ถือว่ากรรมการหรือผู้จัดการทุกคนของนิติบุคคลนั้นเป็นผู้ร่วมกระทำความผิดด้วย ซึ่งถือว่านิติบุคคลเป็นผู้กระทำความผิดด้วยตนเอง โดยการกระทำผ่านบุคคลธรรมดา ซึ่งเป็นกรรมการบริษัท หรือผู้จัดการของนิติบุคคลนั่นเอง

จากการวิจัยพบว่า การละเมิดลิขสิทธิ์กฎหมายกำหนดว่าเป็นคดีแพ่งและคดีอาญาตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 3 ของพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลาง พ.ศ. 2539 หากมีผู้กระทำความผิดผู้กระทำความผิดไม่ว่าจะเป็นนิติบุคคลหรือบุคคลธรรมดา ย่อมมีความรับผิดชอบทั้งทางแพ่งและอาญาไปพร้อมกัน แต่ปัญหาข้อสันนิษฐานตามมาตรา 74 ของพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 จะนำมาใช้เพื่อสันนิษฐานให้การกรรมการรับผิดชอบในทางแพ่งด้วยหรือไม่ มีคำพิพากษาที่ได้นำวินิจฉัยข้อสันนิษฐานที่ให้ถือว่ากรรมการหรือผู้จัดการของนิติบุคคลเป็นผู้ร่วมกระทำความผิดซึ่งได้นำวินิจฉัยตามมาตรา 46 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ไว้ดังนี้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2750/2537 ศาลฎีกา วินิจฉัยมาตรา 46 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521 ซึ่งใช้บังคับได้เฉพาะแก่คดีอาญา ไม่สามารถนำมาใช้แก้คดีแพ่งได้ ในปัจจุบันบทบัญญัติที่เป็น บทสันนิษฐานเด็ดขาดที่ให้ถือว่ากรรมการเป็นผู้ ร่วมกระทำความผิดกับนิติบุคคลด้วยนั้นอยู่ใน มาตรา 74 ซึ่งอยู่ในหมวด 8 ว่าด้วยบทกำหนดโทษ เช่นกัน มาตรา 74 บัญญัติทำนองเดียวกันกับ มาตรา 46 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 โดยบัญญัติว่า “ในกรณีที่นิติบุคคลกระทำความผิด ตามพระราชบัญญัตินี้ ให้ถือว่ากรรมการหรือผู้ จัดการทุกคนของนิติบุคคลนั้นเป็นผู้ร่วมกระทำผิด กับนิติบุคคลนั้น เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าการกระทำ ของนิติบุคคลนั้นได้กระทำโดยตนมิได้รู้เห็นหรือ ยินยอมด้วย” ซึ่งเป็นบทสันนิษฐานเด็ดขาดโดยโยน หน้าที่น่าสืบว่าไม่ได้กระทำความผิดหรือไม่ได้ร่วม กระทำความผิดด้วยไปเป็นของกรรมการหรือผู้ จัดการ ซึ่งจะอ้างว่าไม่ได้กระทำผิดต่อเมื่อพิสูจน์ได้ ว่า การกระทำของนิติบุคคลได้กระทำไปโดยตนมิได้ รู้เห็นหรือยินยอมด้วย ถ้าพิสูจน์ได้ผลก็คือเฉพาะ กรรมการคนนั้นที่ไม่มีความผิดทางอาญาร่วมกับ นิติบุคคล มาตรา 74 อยู่ในหมวด 8 ว่าด้วยบท กำหนดโทษ จึงใช้เฉพาะแก่คดีอาญา ฉะนั้น ข้อ สันนิษฐานเด็ดขาดเช่นนี้จึงนำไปใช้ในคดีแพ่งไม่ได้ กล่าวคือ ถ้าฟ้องกรรมการทุกคนหรือผู้จัดการทุก คนว่าร่วมกระทำละเมิดลิขสิทธิ์กับนิติบุคคลนั้นและ ขอให้ชดใช้ค่าเสียหายในคดีแพ่ง โจทก์จะอ้างเอา บทบัญญัติมาตรา 74 ดังกล่าวมาเป็นคุณ และนำสืบ แต่เพียงว่าจำเลยดังกล่าวเป็นกรรมการหรือผู้ จัดการของนิติบุคคลนั้นและโยนภาระการพิสูจน์ หรือหน้าที่น่าสืบในเรื่องว่า กรรมการหรือผู้จัดการ ได้ร่วมหรือได้รู้เห็นหรือยินยอมในการกระทำของ นิติบุคคลนั้นไปให้กรรมการหรือผู้จัดการเช่นในคดี แพ่งย่อมทำไม่ได้ โจทก์ยังคงมีหน้าที่น่าสืบในคดี แพ่งว่ากรรมการหรือผู้จัดการคนที่ฟ้องนั้นมีข้อเท็จจริงใดที่แสดงว่าได้ร่วมกระทำละเมิดกับนิติบุคคล นั้น

จากคำพิพากษาศาลฎีกาได้วินิจฉัยว่า บทบัญญัติมาตรา 74 นำมาใช้บังคับได้เฉพาะคดี อาญาเท่านั้น เพราะได้บัญญัติไว้ในหมวดของบท กำหนดโทษ จึงไม่สามารถนำมาสันนิษฐานเพื่อให้ กรรมการมีความรับผิดทางแพ่งได้ แต่อย่างไรก็ตาม คำพิพากษาของศาลชั้นต้นได้วินิจฉัยไปให้น่า บทบัญญัติในมาตรา 74 แห่งพระราชบัญญัติ ลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ที่ให้ถือว่ากรรมการหรือผู้ จัดการของนิติบุคคลนั้นเป็นผู้ร่วมกระทำความผิด ฐานละเมิดลิขสิทธิ์กับนิติบุคคลมาบังคับใช้ในคดี แพ่งด้วย

คำพิพากษาศาลทรัพย์สินทางปัญญาและ การค้าระหว่างประเทศกลางคดีหมายเลขแดง ทป. 25/2554 ประเด็นต้องวินิจฉัยข้อที่สี่มีว่า จำเลยทั้ง เก้าร่วมกันละเมิดลิขสิทธิ์ต่อโจทก์หรือไม่ เห็นว่า ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มาตรา 30 บัญญัติว่า “การกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดแก่ โพรแกรมคอมพิวเตอร์อันมีลิขสิทธิ์ตามพระราช บัญญัตินี้โดยไม่รับอนุญาตตามมาตรา 15 (5) ให้ ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ ถ้าได้กระทำความผิดไป นี้ (1) ทำซ้ำหรือดัดแปลง...” และมาตรา 74 บัญญัติ ว่า “ในกรณีที่นิติบุคคลกระทำความผิดตามพระราช บัญญัตินี้ ให้ถือว่ากรรมการหรือผู้จัดการทุกคนของ นิติบุคคลนั้นเป็นผู้ร่วมกระทำผิดกับนิติบุคคลนั้น เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าการกระทำของนิติบุคคลนั้น ได้กระทำโดยตนมิได้รู้เห็นหรือยินยอมด้วย” จาก บทบัญญัติดังกล่าวโจทก์จึงต้องนำสืบให้ได้ว่า จำเลยที่ 1 ละเมิดลิขสิทธิ์ของโจทก์ ด้วยการทำซ้ำ หรือดัดแปลง และจำเลยที่ 2 ถึง 9 จะต้องนำสืบ พิสูจน์ให้ได้ว่าตนมิได้รู้เห็นหรือยินยอมกับการ กระทำของจำเลยที่ 1 ศาลพิเคราะห์แล้วเห็นว่าจำเลย ทั้งเก้าไม่มีพยานหลักฐานอื่นใดมาสืบหักล้างพยาน หลักฐานของโจทก์ ข้อเท็จจริงจึงฟังได้ว่าจำเลยที่ 1 ซึ่งเป็นนิติบุคคลเป็นผู้ละเมิดลิขสิทธิ์ของโจทก์ ด้วยการ ทำซ้ำและเข้าข้อสันนิษฐานของกฎหมาย ว่า จำเลยที่ 2 ถึง 9 ซึ่งเป็นกรรมการของจำเลยที่ 1 เป็นผู้ร่วมกระทำความผิดกับจำเลยที่ 1 แต่จำเลย

ที่ 2 ถึง 9 ไม่มีพยานหลักฐานมาสืบพิสูจน์หักล้าง ข้อสันนิษฐานของกฎหมายดังกล่าว ข้อเท็จจริงจึงฟังได้ว่าจำเลยทั้งเก้าร่วมกันละเมิดลิขสิทธิ์ของโจทก์

ผู้วิจัยเห็นด้วยกับคำพิพากษาของศาลฎีกาที่วินิจฉัยว่าให้นำมาใช้เฉพาะคดีอาญาเท่านั้น เพราะมาตรา 74 ได้บัญญัติไว้ในหมวดบทกำหนดโทษ ซึ่งเป็นเป็นความรับผิดชอบทางอาญาที่กฎหมายบัญญัติไว้ อย่างไรก็ตาม ควรตีความมาตรา 74 ให้สามารถนำมาใช้บังคับในคดีแพ่งได้ด้วย เพราะคดีละเมิดลิขสิทธิ์เป็นทั้งคดีแพ่งและคดีอาญา และเป็นคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาอีกด้วย การพิจารณาตัดสินคดีส่วนแพ่งศาลจำต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา เพื่อให้การบังคับสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญามีประสิทธิภาพ เช่นเดียวกับข้อสันนิษฐานตามมาตรา 62 ของพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ซึ่งเป็นบทสันนิษฐานที่นำมาใช้บังคับทั้งคดีแพ่งและคดีอาญา เพื่อให้เจ้าของสิทธิได้ใช้มาตรการทางแพ่งให้มากขึ้น และได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายอย่างเหมาะสมจากข้อสันนิษฐานดังกล่าว เนื่องจากการกระทำละเมิดลิขสิทธิ์นั้นพยานหลักฐานส่วนใหญ่จะอยู่กับฝ่ายผู้กระทำผิดและเป็นการยากที่จะนำมาพิสูจน์ให้ศาลเห็นได้

2. บทสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลและกรรมการตาม มาตรา 74 ของพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ขัดต่อหลักการสันนิษฐานความรับผิดชอบในคดีอาญาตามมาตรา 39 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 หรือไม่

ในเรื่องความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลและกรรมการบริษัทนั้น มีประเด็นที่น่าสนใจคือ กรณีที่กฎหมายกำหนดข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลและกรรมการบริษัท รัฐมีเหตุผลและความชอบธรรมอย่างไรในการบัญญัติกฎหมายในลักษณะนี้ เพราะในการดำเนินคดีอาญามีหลักการเรื่อง “Presumption of

Innocence” คือการที่ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่าบุคคลนั้นได้กระทำความผิดจริง โดยโจทก์มีหน้าที่นำเสนอให้เห็นว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดจริง ซึ่งหลักการนี้เป็นหลักการที่นานาประเทศต่างให้การยอมรับ โดยได้รับรองหลักการนี้ไว้ใน มาตรา 6 วรรคสองของ European Convention on Human Rights ดังนั้น จึงมีปัญหาว่ากฎหมายที่บัญญัติเป็นข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบของนิติบุคคลและกรรมการนี้ขัดต่อหลักการ “Presumption of Innocence” หรือไม่ และรัฐมีเหตุผลหรือความชอบธรรมอย่างไรในการบัญญัติกฎหมายในลักษณะดังกล่าว ในเรื่องเกี่ยวกับข้อสันนิษฐานอันเป็นโทษแก่จำเลยนั้น ประเด็นที่จะต้องพิจารณาคือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้รับรองหลักการดังกล่าวไว้ในมาตรา 39 เช่นเดียวกับนานาอารยประเทศ

ศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยเรื่องบทสันนิษฐานความรับผิดชอบของจำเลยในคดีอาญาไว้ในคำวินิจฉัยที่ 12/2555 ประเด็นที่ศาลรัฐธรรมนูญต้องพิจารณาวินิจฉัยว่า พระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. 2545 มาตรา 54 ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 39 วรรคสอง และมาตรา 40 (5) ประกอบมาตรา 30 หรือไม่

ศาลรัฐธรรมนูญได้กล่าวไว้ในคำวินิจฉัยนี้ว่า “คณะตุลาการรัฐธรรมนูญได้พิจารณาแล้วเห็นว่า รัฐธรรมนูญ มาตรา 39 วรรคสอง และมาตรา 40 (5) เป็นบทบัญญัติในหมวด 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย ส่วนที่ 4 สิทธิในกระบวนการยุติธรรม โดยมาตรา 39 วรรคสอง ซึ่งบัญญัติว่า ในคดีอาญา ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด เป็นบทบัญญัติที่มุ่งคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา โดยให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิดจนกว่าจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าเป็นผู้กระทำความผิด ซึ่งข้อสันนิษฐานว่าผู้ต้องหาหรือ

จำเลยในคดีอาญาเป็นผู้บริสุทธิ์ (Presumption of Innocence) ตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 39 วรรคสองนี้ เป็นข้อสันนิษฐานอันมีที่มาจากหลักสิทธิมนุษยชน ดังปรากฏอยู่ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) ข้อ 11 ที่ว่า “บุคคลซึ่งถูกกล่าวหาว่ามีความผิดอาญา มีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์ จนกว่าจะมีการพิสูจน์ว่ามีความผิดตามกฎหมายในการพิจารณาโดยเปิดเผย และผู้นั้นได้รับหลักประกันทั้งหลายที่จำเป็นในการต่อสู้คดี” อันถือเป็นหลักการพื้นฐานของระบบงานยุติธรรมทางอาญาสากลที่ บุคคลทุกคนมิใช่ผู้กระทำความผิดอาญา เพื่อเป็นหลักประกันแห่งสิทธิและเสรีภาพของบุคคลเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางอาญาที่รัฐให้การรับรองแก่บุคคลทุกคนที่จะไม่ถูกลงโทษทางอาญาจนกว่าจะมีพยานหลักฐานมาพิสูจน์ได้ว่าเป็นผู้กระทำผิด และเป็นหลักการที่สำคัญประการหนึ่งของหลักนิติธรรม (The Rule of Law) ที่ได้รับการยอมรับในนานาอารยประเทศ และระดับระหว่างประเทศ อันได้แก่ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ (Universal Declaration of Human Rights) และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights) ซึ่งประเทศไทยเป็นภาคีสมาชิกมีพันธกรณีอยู่ด้วย

พระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. 2545 มาตรา 54 เป็นข้อสันนิษฐานตามกฎหมายที่มีผลเป็นการสันนิษฐานความผิดของจำเลย โดยโจทก์ไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ให้เห็นถึงการกระทำหรือเจตนาอย่างใดอย่างหนึ่งของจำเลยก่อนเป็นการนำการกระทำความผิดของบุคคลอื่นมาเป็นเงื่อนไขของการสันนิษฐานให้จำเลยมีความผิดและต้องรับโทษทางอาญา โดยโจทก์ไม่ต้องพิสูจน์ถึงการกระทำหรือเจตนาของกรรมการ ผู้จัดการ หรือบุคคลใดซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้นว่ามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับการ

กระทำความผิดของนิติบุคคลอย่างไร คงพิสูจน์แต่เพียงว่านิติบุคคลกระทำความผิดตามพระราชบัญญัตินี้และจำเลยเป็นกรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือบุคคลซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลเท่านั้น กรณีจึงเป็นการสันนิษฐานไว้ตั้งแต่แรกแล้วว่า กรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือบุคคลซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้นได้กระทำความผิดด้วย อันมีผลเป็นการผลักภาระการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ไปยังกรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ และบุคคลซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้นทั้งหมดทุกคน บทบัญญัติมาตราดังกล่าวจึงเป็นการสันนิษฐานความผิดของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา โดยอาศัยสถานะของบุคคลเป็นเงื่อนไข มิใช่สันนิษฐานข้อเท็จจริงที่เป็นองค์ประกอบของความผิดเพียงบางข้อหลังจากที่โจทก์ได้พิสูจน์ให้เห็นถึงการกระทำความผิดอย่างหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับความผิดที่ถูกกล่าวหา และยังขัดกับหลักนิติธรรมข้อที่ว่าโจทก์ในคดีอาญาต้องมีภาระการพิสูจน์ถึงการกระทำความผิดของจำเลยให้ครบองค์ประกอบความผิด นอกจากนี้ บทบัญญัติดังกล่าวยังเป็นการนำบุคคลเข้าสู่กระบวนการดำเนินคดีอาญาให้ต้องตกเป็นผู้ต้องหาและจำเลยซึ่งทำให้บุคคลดังกล่าวอาจถูกจำกัดสิทธิและเสรีภาพ เช่น การถูกจับกุม หรือถูกคุมขัง โดยไม่มีพยานหลักฐานตามสมควรในเบื้องต้นว่าบุคคลนั้นได้กระทำการหรือมีเจตนาประการใดอันเกี่ยวกับความผิดตามที่ถูกกล่าวหา บทมาตราดังกล่าวในส่วนที่สันนิษฐานความผิดอาญาของผู้ต้องหาและจำเลยโดยไม่ปรากฏว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยได้กระทำการหรือมีเจตนาประการใดที่เกี่ยวกับความผิดนั้น จึงขัดต่อหลักนิติธรรมและขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา 39 วรรคสอง อาศัยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น จึงวินิจฉัยว่า พระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. 2545 มาตรา 54 เฉพาะในส่วนที่สันนิษฐานให้บรรดากรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือบุคคลใดซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้น ต้องรับโทษทางอาญาร่วมกับ

การกระทำผิดของนิติบุคคล โดยไม่ปรากฏว่ามีการกระทำหรือเจตนาประการใดอันเกี่ยวกับการกระทำความผิดของนิติบุคคลนั้น ชัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา 39 วรคสอง เป็นอันใช้บังคับไม่ได้ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 6

มีข้อสังเกตว่า ในพระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. 2545 นั้น ได้บัญญัติไว้ว่า “พระราชบัญญัตินี้มีบทบัญญัติบางประการเกี่ยวกับการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลซึ่งมาตรา 29 ประกอบมาตรา 50 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 บัญญัติให้กระทำได้โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย” แต่ในพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ไม่ได้บัญญัติข้อความในลักษณะเช่นเดียวกันกับพระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรงแต่อย่างใด

จากการวิจัยพบว่า เหตุผลที่พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมแต่ละฉบับมีบทบัญญัติที่ให้อำนาจในการบัญญัติไว้ว่า “บทบัญญัติของพระราชบัญญัติฉบับนี้มีบทบัญญัติบางประการเกี่ยวกับการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล เพื่อให้สอดคล้องกับมาตรา 29 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ซึ่งการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะเพื่อการที่รัฐธรรมนูญนี้กำหนดไว้และเท่าที่จำเป็นเท่านั้น และจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญแห่งสิทธิและเสรีภาพนั้นมิได้ เนื่องจากกฎหมายแต่ละฉบับที่รัฐสภาร่างขึ้นมาและมีผลใช้บังคับมีบางมาตราที่อาจเป็นการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และขณะที่มีผลใช้บังคับไม่ได้ระบุกฎหมายที่ให้อำนาจในการตรากฎหมายฉบับนี้ ดังนั้น จะเห็นได้ว่าพระราชบัญญัติฉบับต่างๆ ที่ตราขึ้นและมีผลใช้บังคับก่อนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ไม่ได้ระบุไว้ในคำปรารภว่ามีบทบัญญัติบางประการเป็นการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลเพื่อให้สอดคล้องกับ

มาตรา 29 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 แต่อย่างใด แต่หากมีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติฉบับนั้นภายหลังจากที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ก็จะระบุเนื้อหาว่ากฎหมายฉบับนี้มีบทบัญญัติบางประการเกี่ยวกับการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลเพื่อให้สอดคล้องกับมาตรา 29 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยที่มีบทบัญญัติให้กระทำได้โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

ตัวอย่างเช่น พระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า พ.ศ. 2534 ก็ไม่ได้บัญญัติว่ามีบทบัญญัติบางประการเกี่ยวกับการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล เพื่อให้สอดคล้องกับมาตรา 29 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 แต่ได้บัญญัติไว้ในฉบับแก้ไขเพิ่มเติมคือ พระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2543 โดยบัญญัติว่า “พระราชบัญญัตินี้มีบทบัญญัติบางประการเกี่ยวกับการจำกัดสิทธิเสรีภาพของบุคคลซึ่งมาตรา 29 ประกอบมาตรา 31 มาตรา 35 มาตรา 48 และมาตรา 50 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย บัญญัติให้กระทำได้โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่แก้ไขภายหลังจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มีผลใช้บังคับแล้ว และในพระราชบัญญัติความลับทางการค้า พ.ศ. 2545 และพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 ก็ได้บัญญัติไว้ในทำนองเดียวกัน นั่นก็หมายความว่ากฎหมายที่รัฐตราขึ้นและมีผลใช้บังคับก่อนที่รัฐธรรมนูญฉบับปีพุทธศักราช 2540 ไม่ได้มีการบัญญัติเนื้อหาของกฎหมายที่ให้อำนาจในการตรากฎหมายที่มีบทบัญญัติบางประการเป็นการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของประชาชน เพื่อให้สอดคล้องกับมาตรา 29 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

ประกอบกับความเห็นของคณะกรรมการกฤษฎีกา (กรรมการร่างกฎหมาย คณะพิเศษ) เกี่ยวกับการวางแบบกฎหมายให้สอดคล้องกับ

มาตรา 29 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ครั้งที่สอง) ตามที่สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาเสนอ แล้วแจ้งให้กระทรวง ทบวง กรม ทราบและถือปฏิบัติต่อไป เพื่อให้รัฐสภาระบุเนื้อหาของบทบัญญัติรัฐธรรมนูญที่ให้อำนาจในการตรากฎหมายฉบับดังกล่าวไว้ด้วย ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาแจ้งว่า โดยที่ร่างพระราชบัญญัติฉบับต่าง ๆ ที่มีบทบัญญัติอันเป็นการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ ซึ่งได้ผ่านการพิจารณาเห็นชอบของรัฐสภาแล้วนั้น ได้มีการกำหนดรูปแบบเกี่ยวกับการปฏิบัติตามมาตรา 29 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยขึ้นใหม่ โดยให้ระบอบบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญที่ให้อำนาจในการตรากฎหมายไว้ในวรรคสองของคำปรารภของพระราชบัญญัติแต่ละฉบับ ซึ่งในบทเฉพาะกาลมาตรา 335 (1) มิให้นำบทบัญญัติมาตรา 29 วรรคสองและวรรคสาม มาใช้บังคับกับกฎหมายที่มีผลใช้บังคับอยู่ในวันประกาศใช้รัฐธรรมนูญนี้ หรือที่ได้รับความเห็นชอบของรัฐสภาแล้วก่อนวันประกาศใช้รัฐธรรมนูญนี้ แต่เมื่อมีการตรากฎหมายในเรื่องดังกล่าวขึ้นใหม่ หรือมีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายดังกล่าว การดำเนินการนั้นต้องเป็นไปตามมาตรา 29 ทั้งนี้ ให้นำไปใช้บังคับกับกฎหมายหรือข้อบังคับที่ออกโดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติของกฎหมายด้วย โดยอนุโลม (บันทึกคณะกรรมการกฤษฎีกา เรื่องเสร็จที่ 554/2542) ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ในคำปรารภก็ไม่ได้บัญญัติเนื้อหาที่ให้อำนาจในการบัญญัติเพื่อให้สอดคล้องกับมาตรา 29 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย เนื่องจากกฎหมายฉบับนี้ได้ตราขึ้นมาใช้บังคับก่อนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มีผลใช้บังคับ ดังนั้น หากมีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 เห็นว่าก็ต้องมีบทบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติฉบับแก้ไขเพิ่มเติมเพื่อให้สอดคล้องกับมาตรา 29 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ไว้ด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ดี เกี่ยวกับความรับผิดทางอาญาของกรรมการบริษัทตามข้อสันนิษฐาน เป็นกรณีที่กฎหมายบัญญัติว่าการกระทำความผิดนั้นเกิดจากนิติบุคคลเป็นผู้กระทำความผิดด้วยตนเอง โดยการกระทำผ่านทางกรรมการบริษัท ซึ่งมาตรา 74 ของพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 บัญญัติไว้เช่นเดียวกัน ดังนั้น หากกรรมการหรือผู้จัดการอื่นที่ไม่ได้เป็นผู้ลงมือกระทำความผิดฐานละเมิดลิขสิทธิ์ก็ต้องถูกสันนิษฐานให้เป็นผู้กระทำความผิดด้วย และหากตีความโดยใช้เหตุผลเช่นเดียวกับคำวินิจฉัยดังกล่าวที่ถือว่าเป็นการสันนิษฐานความผิดตั้งแต่แรกของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาแล้ว บทสันนิษฐานมาตรา 74 ย่อมขัดมาตรา 39 วรรคสองของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 แต่หากพิจารณาในมาตรา 74 กฎหมายบัญญัติไว้ในตอนท้ายว่า “เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าการกระทำของนิติบุคคลนั้นได้กระทำโดยตนมิได้รู้เห็นหรือยินยอมด้วย” ถือว่าเป็นบทสันนิษฐานตามกฎหมายที่ไม่เด็ดขาด และเปิดโอกาสให้กรรมการหรือผู้จัดการของบริษัทที่ถูกกฎหมายสันนิษฐานว่าเป็นผู้ร่วมกระทำความผิดนั้นเป็นผู้พิสูจน์เพื่อหักล้างข้อสันนิษฐาน แม้คู่ความฝ่ายหนึ่งจะพิสูจน์ข้อเท็จจริงอันเป็นเงื่อนไขแห่งการสันนิษฐานได้ ศาลก็ยังต้องฟังเป็นข้อยุติตามข้อเท็จจริงที่ได้รับการสันนิษฐานไม่ได้ เพียงแต่จะมีผลผลกระทบหน้าที่นำสืบไปให้คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งเท่านั้น (อภิสิทธิ์ศรีศิริ, 2554: 38-39)

ผู้วิจัยเห็นว่าบทบัญญัติดังกล่าวมิใช่การสันนิษฐานความผิด แต่เป็นบทสันนิษฐานตามข้อเท็จจริงในเบื้องต้นว่าเป็นผู้ร่วมกระทำความผิดด้วย เพราะกฎหมายเปิดโอกาสให้พยานหลักฐานมาพิสูจน์หักล้างข้อสันนิษฐานได้ ซึ่งถือเป็นขั้นตอนและกระบวนการพิสูจน์ข้อเท็จจริงโดยนำพยานหลักฐานมาพิสูจน์หักล้างได้ตั้งแต่ชั้นพนักงานสอบสวน ในชั้นของพนักงานอัยการ และในชั้นกระบวนการพิจารณาของศาล กรรมการ หรือผู้จัดการ หรือผู้แทนของนิติบุคคลที่ถูกสันนิษฐานนั้นก็

สามารถนำพยานหลักฐานมาพิสูจน์หักล้าง พิสูจน์เจตนา การกระทำ หรือข้อเท็จจริง ซึ่งกฎหมายได้ให้ออกาสพิสูจน์ความผิดได้ และหากพนักงานสอบสวน หรือพนักงานอัยการพิจารณาพยานหลักฐานของบุคคลดังกล่าวแล้วเห็นว่าบุคคลใดที่ถูกละเมิดฐานว่าร่วมกระทำผิดนั้น ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำของนิติบุคคล ก็อาจมีความเห็นหรือมีคำสั่งไม่ฟ้องกรรมการ หรือผู้จัดการ หรือผู้แทนที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำผิดของนิติบุคคลตามข้อสันนิษฐานได้เช่นกัน

มีพระราชบัญญัติอื่นๆ อีกที่มีบทบัญญัติคล้ายคลึงกับมาตรา 54 ของพระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. 2545 มีปัญหาว่าหากมีการนำพระราชบัญญัติต่างๆ ที่มีบทบัญญัติในลักษณะดังกล่าวให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัย คำวินิจฉัยจะขัดต่อรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกับคำวินิจฉัยดังกล่าวหรือไม่

จะเห็นได้ว่ากฎหมายที่บัญญัติข้อสันนิษฐานเช่นนี้เป็นเรื่องที่เกิดจากการกระทำผิดของนิติบุคคลในทางอาญา แต่ให้กรรมการซึ่งเป็นบุคคลธรรมดาที่มีส่วนเกี่ยวข้องกัมนิติบุคคลนั้นเป็นผู้พิสูจน์ หากจะตีความไปในแนวทางเดียวกันกับคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ถือเป็นการสันนิษฐานความรับผิดชอบของบุคคลในคดีอาญา กฎหมายทุกฉบับที่มีการบัญญัติข้อสันนิษฐานลักษณะเช่นนี้ย่อมขัดต่อรัฐธรรมนูญทั้งสิ้น ถ้าพิจารณาให้ตีกฎหมายจะใช้คำในการบัญญัติไม่เหมือนกันเท่านั้น แต่กฎหมายแต่ละฉบับน่าจะมีความเจตนารมณ์เดียวกันคือ ให้กรรมการ ผู้จัดการ หรือผู้แทนนิติบุคคลนั้นร่วมรับผิดชอบกัมนิติบุคคลนั้นด้วย และให้บุคคลดังกล่าวเป็นผู้พิสูจน์ว่าตนมิได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำผิดของนิติบุคคลนั้น ขณะเดียวกันในเมื่อกฎหมายบัญญัติให้คู่ความอีกฝ่ายพิสูจน์หักล้างข้อเท็จจริงได้ ควรที่จะตีความบทสันนิษฐานไปในทางที่ทำให้กฎหมายมีผลใช้บังคับมิเช่นนั้นอาจทำให้รัฐไม่อาจนำตัวผู้กระทำผิดที่แท้จริงมาลงโทษได้ และอาจทำให้การบังคับใช้

กฎหมายขาดประสิทธิภาพ ยังจะก่อให้เกิดช่องว่างให้แก่ผู้กระทำผิดมากยิ่งขึ้น เพราะลัทธิดังกล่าวเป็นลัทธิเชิงกระบวนการไม่เหมือนกับลัทธิโดยแท้ที่รัฐไม่สามารถล่วงละเมิดได้

บทสรุป

การวินิจฉัยว่าเจตนาและการกระทำของกรรมการบริษัทหรือผู้แทนนิติบุคคลเป็นการแสดงเจตนาและการกระทำของนิติบุคคลไปในตัวนั้นเป็นการพิจารณาโดยนำทฤษฎี **Alter Ego** ของระบบกฎหมายจารีตประเพณีมาใช้ การนำทฤษฎีดังกล่าวมาใช้ น่าจะมีผลดีที่ทำให้นิติบุคคลและกรรมการหรือผู้แทนของนิติบุคคลที่กระทำความผิดในแต่ละคดีนั้น ดูจากพฤติการณ์แล้วก็ควรจะต้องรับโทษ และต้องรับโทษตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ดังคำพิพากษาฎีกาที่ 787-788/2506 ในคดีนี้เป็นเรื่องผู้จัดการห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคลเลียนแบบเครื่องหมายการค้าของผู้อื่นซึ่งได้กระทำไปในอำนาจหน้าที่ของผู้จัดการในทางการค้าอันเป็นวัตถุประสงค์ของห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล

นิติบุคคลย่อมมีความรับผิดชอบทั้งทางแพ่งและทางอาญาได้เช่นเดียวกับบุคคลธรรมดา โดยเฉพาะในต่างประเทศนั้น นิติบุคคลย่อมมีความรับผิดชอบทางอาญาได้ สำหรับประเทศไทยนักนิติศาสตร์และนักกฎหมายมีความเห็นตรงกันว่านิติบุคคลอาจมีความรับผิดชอบทางอาญาได้ ในเรื่องความรับผิดชอบของกรรมการบริษัท หรือผู้แทนของนิติบุคคลตามกฎหมายอังกฤษและสหรัฐอเมริกากรรมการบริษัทหรือผู้แทนอาจต้องร่วมรับผิดชอบกัมนิติบุคคลด้วย ถ้ามีส่วนรู้เห็นเกี่ยวกับการกระทำความผิด สำหรับกฎหมายของฝรั่งเศสกำหนดให้ผู้ที่เป็นตัวการหรือผู้สนับสนุนในการกระทำความผิดของนิติบุคคลต้องรับผิดชอบด้วย ในส่วนของกฎหมายไทยมักจะกำหนดเป็นข้อสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของกรรมการ ผู้จัดการ หรือผู้แทนของบริษัทโดยให้กรรมการ ผู้จัดการ หรือผู้แทนต้องถูกสันนิษฐานไว้

ก่อนว่าเป็นผู้ร่วมกระทำผิดกับนิติบุคคล เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าตนมิได้มีส่วนรู้เห็นหรือให้ความยินยอมในการกระทำผิดของนิติบุคคลนั้นด้วย

กฎหมายลิขสิทธิ์ได้บัญญัติความรับผิดของนิติบุคคลและกรรมการไว้ในมาตรา 74 ของพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 และบัญญัติข้อสันนิษฐานให้กรรมการเป็นผู้ร่วมกระทำผิดด้วยนั้น เป็นการสันนิษฐานความรับผิดทางอาญา บทบัญญัติดังกล่าวจึงนำมาใช้บังคับเฉพาะในคดีอาญาเท่านั้น ดังจะเห็นได้จากคำพิพากษาศาลฎีกาที่วินิจฉัยว่าบทบัญญัติมาตรา 74 ของพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ที่บัญญัติไว้ในหมวดที่ 8 ซึ่งเป็นบทกำหนดโทษ จึงนำมาใช้เฉพาะในคดีอาญาเท่านั้น มีความสอดคล้องกับหลักความรับผิดทางอาญาของกรรมการที่เป็นการสันนิษฐานความรับผิดของบุคคลในคดีอาญา มิใช่การสันนิษฐานความรับผิดในคดีแพ่ง ดังนั้น ตามมาตรา 74 กฎหมายจึงมีเจตนารมณ์ให้นำไปใช้บังคับเฉพาะในคดีอาญาเท่านั้น

ในประเทศไทยมีกฎหมายหลายฉบับที่บัญญัติข้อสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของกรรมการ ซึ่งเป็นกฎหมายที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจ ที่พยานหลักฐานต่างๆ ส่วนใหญ่จะอยู่ในความครอบครองของผู้กระทำผิด และเป็นการยากที่รัฐจะนำมาเพื่อพิสูจน์การกระทำผิดดังกล่าว การบัญญัติกฎหมายในลักษณะที่เป็นข้อสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของกรรมการนี้อาจมีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอยู่บ้าง กล่าวคือ เมื่อบุคคลเหล่านี้ถูกกฎหมายสันนิษฐานไว้ก่อนว่ามีความเกี่ยวข้องกับการกระทำผิดของนิติบุคคล ก็จะตกเป็นจำเลยทั้งทางสังคมและทางกฎหมาย ซึ่งกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของจำเลยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะสิทธิในชื่อเสียง เนื่องจากจะต้องถูกสอบสวนและฟ้องคดี เป็นต้น แม้กฎหมายจะให้พิสูจน์ได้ว่าตนมิได้มีส่วนรู้เห็น หรือไม่ได้กระทำความผิดตามข้อสันนิษฐานก็ตาม จึงควรบัญญัติกฎหมายในลักษณะเช่นนี้เฉพาะกรณีที่มีความจำ

เป็นจริง ๆ เท่านั้น และควรต้องกำหนดหลักเกณฑ์ขอบเขตความรับผิดให้ชัดเจน

ข้อเสนอแนะ

จากปัญหาและอุปสรรคดังกล่าว มีข้อเสนอแนะที่น่าจะเป็นประโยชน์ในการปรับปรุงและพัฒนากฎหมายเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบังคับใช้ ดังนี้

1. ผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องจะต้องทำความเข้าใจเจตนารมณ์และวัตถุประสงค์ของการบัญญัติกฎหมายแต่ละฉบับ มิเช่นนั้นแล้วการบัญญัติกฎหมายแต่ละฉบับขึ้นมาเพื่อให้มีผลใช้บังคับก่อนและหากมีปัญหาคัดแย้งหรือข้อโต้แย้งขึ้นต้องให้ศาลรัฐธรรมนูญตีความว่ากฎหมายฉบับนี้ขัดต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ ซึ่งอาจทำให้การตีความกฎหมายไม่ตรงตามเจตนารมณ์และวัตถุประสงค์ของกฎหมายได้

2. เนื่องจากมีกฎหมายอีกเป็นจำนวนมากที่มีการบัญญัติข้อสันนิษฐานความรับผิดของบุคคลไว้ในลักษณะที่คล้ายคลึงกับมาตรา 54 ของพระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. 2545 แต่เนื่องจากศาลรัฐธรรมนูญยังมิได้มีคำวินิจฉัย ดังนั้นผู้ที่มีหน้าที่โดยตรงควรรวบรวมรายชื่อกฎหมายและบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องนำมารวมกันเป็นคำร้องตามมาตรา 245 (1) เสนอไปยังศาลรัฐธรรมนูญเพื่อวินิจฉัยจะได้ชัดเจนเสร็จสิ้นในคราวเดียวกัน

3. ต้องตีความมาตรา 74 ของพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ให้เป็นบทสันนิษฐานไม่เด็ดขาดที่สามารถนำสืบหักล้างได้ และเป็นการสันนิษฐานในข้อเท็จจริงเบื้องต้นเท่านั้น มิใช่สันนิษฐานความผิด เพราะกฎหมายบัญญัติไว้ว่า “เว้นแต่” หมายความว่ากฎหมายเปิดโอกาสให้กรรมการหรือผู้จัดการที่ถูกสันนิษฐาน จะต้องพิสูจน์ว่าตนมิได้มีส่วนรู้เห็นหรือไม่ไดยินยอมในการกระทำผิดของนิติบุคคลนั้น นั่นก็คือการพิสูจน์

เจตนา การกระทำ หรือข้อเท็จจริง ที่กฎหมายให้อโอกาสในการพิสูจน์ความผิดได้ หากพิสูจน์ได้ว่าตนไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระทำความผิดของนิติบุคคลตามข้อสันนิษฐาน ก็ไม่ถือว่ามีความรับผิดชอบ

4. ควรตีความบทบัญญัติมาตราดังกล่าวเป็นบทสันนิษฐานที่นำมาใช้บังคับในคดีแพ่ง เช่นเดียวกับบทบัญญัติมาตรา 62 ของพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 เนื่องจากคดีละเมิดลิขสิทธิ์เป็นทั้งคดีแพ่งและคดีอาญา ดังนั้น หากเห็นว่าสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญานั้นเป็นสิทธิทางแพ่งซึ่งเป็นเรื่องของเอกชนและควรสนับสนุนให้เจ้าของสิทธิใช้มาตรการทางแพ่งมากกว่ามาตรการทางอาญาเพื่อดำเนินการบังคับสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายแล้ว การบังคับสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาให้มีประสิทธิภาพนั้น การบัญญัติกฎหมายหรือตีความบทบัญญัติของกฎหมายก็ควรตีความให้มีผลใช้บังคับและเกิดประโยชน์มากที่สุด ไม่เช่นนั้นอาจไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายที่ต้องการนำตัวผู้กระทำผิดที่แท้จริงมาลงโทษ เพราะการละเมิดลิขสิทธิ์เป็นคดีเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเศรษฐกิจที่มีผลกระทบต่อเศรษฐกิจและการค้าของประเทศและพยานหลักฐานส่วนใหญ่มักจะอยู่ในความครอบ

ครองของผู้กระทำผิด การที่เจ้าของลิขสิทธิ์ไม่ใช้การบังคับสิทธิทางแพ่งเนื่องจากการละเมิดลิขสิทธิ์ที่เกิดขึ้นปัจจุบันส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการละเมิดรายย่อย เช่น เป็นเพียงหาบเร่หรือแผงลอยทั่วไป และโอกาสที่เจ้าของลิขสิทธิ์จะเลือกฟ้องคดีแพ่งเพื่อเรียกร้องค่าเสียหายเป็นไปได้ยากและมีเป็นจำนวนน้อย เมื่อเทียบกับการดำเนินคดีอาญาแล้ว การดำเนินคดีอาญาเป็นมาตรการที่รวดเร็ว ประหยัด มีประสิทธิภาพมากกว่าและมีความเสี่ยงน้อย

5. ควรปรับปรุงบทสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลที่มีอยู่เดิม โดยกำหนดเฉพาะกรรมการหรือบุคคลซึ่งรู้เห็น หรือยินยอมให้นิติบุคคลกระทำความผิดต้องรับโทษทางอาญา ทั้งนี้ เพื่อให้สอดคล้องกับบทสันนิษฐานความผิดในคดีอาญาตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 39 วรรคสอง เนื่องจากกรรมการบริษัทผู้ที่มีอำนาจในการบริหารจริงๆ คงจะไม่ใช้กรรมการทุกคนที่มีชื่อปรากฏในหนังสือรับรองบริษัท เพราะกรรมการบางคนอาจจะมีชื่อเป็นกรรมการบริษัทแต่ในทางปฏิบัติไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องใดๆ หรือเป็นผู้ที่ไม่มีอำนาจในการบริหารจัดการในเรื่องใดๆ ทั้งสิ้น

เอกสารอ้างอิง

- จิตติ ดิงศภัทย์. (2517). *คำอธิบายประมวลกฎหมายอาญา ภาค 1*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). พระนคร: สำนักอบรม
กฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา.
- ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒนศานต์. (2532). บทสันนิษฐานตามกฎหมายในคดีอาญา. *วารสารอัยการ*, 14, 161.
- ณัฐสา จิตรไพฑูรย์. (2536). *ขอบเขตการกำหนดข้อสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของผู้แทน
นิติบุคคล*. (วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- บัญญัติ สุชีวะ. (2519). ความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล. *บทบัณฑิตย*, 33(1).
- ปริญญา ติผดุง. (2547). *ทรัพย์สินทางปัญญาในยุคโลกาภิวัตน์ เล่ม 2*. กรุงเทพฯ: สำนักอบรมศึกษา
กฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา.
- พัชรวัลย์ สุขคุ้ม. (2549). *ความรับผิดทางอาญาของกรรมการบริษัท*. (วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหา
บัณฑิต). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- วงศ์ศิริ ศรีรัตน์. (2536). *ความรับผิดทางอาญาของผู้บริหารนิติบุคคล*. (วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหา
บัณฑิต). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วรรณ ปิยะอารีธรรม. (2549). *ความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล : ศึกษากรณีความผิดตามประมวล
กฎหมายอาญา*. (วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. (2542). บันทึก เรื่อง การวางแบบกฎหมายให้สอดคล้องกับมาตรา
29 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ครั้งที่สอง) คณะกรรมการกฤษฎีกา (กรรมการร่าง
กฎหมาย คณะพิเศษ) เรื่องเสร็จที่ 554/2542 มาตรา 29 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย
พุทธศักราช 2540 สืบค้นเมื่อ 22 พฤษภาคม 2558
- จาก www.krisdika.go.th/.../04_SB8K8xLLM9MSSzPy8xBz9CP0os3...
- สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล. (2553). *ความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์.
- อุดม รัฐอมฤตธู. (2538). ผลของข้อสันนิษฐานตามกฎหมายต่อการกำหนดหน้าที่นำสืบในคดีอาญา. *วารสาร
นิติศาสตร์*. (25),
- อภินันท์ ศรีศิริ. (2554). ข้อสันนิษฐานในกฎหมายอาญา. *วารสารอัยการ*. (260).
- Reinier H. Kraarkman. (2012). Vicarious and Corporate Civil Liability [cited 2015 May 19]: Available
from <http://www.encyclo.findlaw.com/3400 book.pdf>.